

3. Германское гражданское уложение [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.gesetze-im-internet.de/bgb/>.
4. Федеральный закон от 21 июля 1997 г. N 122-ФЗ (ред. от 29 декабря 2015 г.) «О государственной регистрации прав на недвижимое имущество и сделок с ним» (с изм. и доп., вступ. в силу с 01 января 2016 г.). [Электронный ресурс]. – Режим доступа : https://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_15287/.
5. Информационное письмо Высшего Арбитражного Суда РФ от 1 июня 2000 г. № 53 «О государственной регистрации договоров аренды нежилых помещений» // Вестник ВАС РФ. – 2000. – № 7.
6. Спасибо-Фатеева И.В. Цивілістика: на шляху формування доктрин : вибр. наук. пр. / І.В. Спасибо-Фатеева. – Х. : Золоті сторінки, 2012. – 696 с.
7. Гражданское право : в 3 т. : [учебник] / [В.В. Байбак, Е.Ю. Валявина, И.А. Дроздов и др.] ; отв. ред. Ю.К. Толстой, Н.Ю. Рассказова. – М. : Проспект, 2012. – Т. 2. – 5-е изд., переработ. и дополн. – 2012 – 928 с.
8. Василевская Л.Ю. Учение о вещных сделках по германскому праву : [монография] / Л.Ю. Василевская. – М. : Статут, 2004. – 538 с.
9. Покровский И.А. Основные проблемы гражданского права : [монография] / И.А. Покровский. – Изд. 3-е, стереотип. – М. : Статут, 2001. – 353 с.
10. Немцов А. Особенности аренды нежилой недвижимости в Германии / А. Немцов // Сборник статей о праве Германии. – Вып. № 1, август 2015. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.drjv.org/index.php/literatur.html>.

УДК 347.9

ФОРМА СУДОВОГО ЗАСІДАННЯ ЯК ЕЛЕМЕНТ РЕЖИМУ ЦИВІЛЬНОЇ ПРОЦЕСУАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ПРИ ЗДІЙСНЕННІ ЦИВІЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА

COURT SESSION FORM AS PART OF CIVIL PROCEDURAL SECURITY REGIME OF CIVIL PROCEEDINGS

Мельник Я.Я.,

*кандидат юридичних наук, докторант
Інституту законодавства Верховної Ради України*

Стаття присвячена аналізу форми судового засідання у цивільному судочинстві у розрізі із необхідністю встановлення та забезпечення належних умов його проведення. Розкриваються питання процесуально-правових наслідків-ускладнень, що можливі за відсутності технічних, атрибутивних та процедурних умов форми судового засідання. Ставиться в залежність їх негативне позначення на дотриманні порядку в судовому засіданні, а відтак, і цивільної процесуальної формі, що нівелює гарантованість та забезпеченість прав в цивільному процесі.

Ключові слова: цивільне судочинство, цивільна процесуальна форма, судові засідання, цивільні процесуальні правовідносини, режим цивільної процесуальної безпеки.

Статья посвящена анализу формы судебного заседания в гражданском судопроизводстве в разрезе с необходимостью установлением и обеспечением надлежащих условий проведения в нем. Раскрываются вопросы процессуально-правовых последствий-осложнений, которые возможны при отсутствии соответствующих надлежащих технических, атрибутивных и процедурных условий формы судебного заседания. Ставится в зависимость их негативное влияние на соблюдение порядка в судебном заседании, как и соответственно и на гражданскую процессуальную форму, поскольку таковое нивелирует гарантированность и обеспеченность прав в гражданском процессе.

Ключевые слова: гражданское судопроизводство, гражданская процессуальная форма, судебное заседание, гражданские процессуальные правоотношения, режим гражданской процессуальной безопасности.

The article is devoted to the analysis of the court session form in civil proceedings in the context of the necessity of the establishment and proper conditions providing for its implementation. The issues of the procedural legal complications and consequences which are possible in the absence of technical, attributive and procedural conditions of the court session form are disclosed. The procedural legal complications and consequences, which have a negative effect on court order respecting, thus on the civil procedural form which levels the guarantee and protection of the rights in civil proceedings, is put dependent.

Key words: civil proceedings, civil procedural form, court session, civil procedural legal relations, civil procedural security regime.

Постановка проблеми. Значення цивільної процесуальної форми, як відомо, полягає у тому, що вона покликана чітко та послідовно забезпечити порядок здійснення цивільного судочинства. Проте форма судового засідання, як її зміст, повинна забезпечувати також і її дотримання. А відтак, від того, як будуть виконані правила поведінки чи то інша процесуальна атрибутика в судовому засіданні, залежить не тільки

дотримання процедури здійснення самої процедури цивільного судочинства, але й реалізація прав та виконання обов'язків учасниками цивільного процесу, їх захист, та й в цілому, ідея справедливого, швидко-го та неупередженого захисту прав судом.

Тому зміст форми судового засідання повинен бути чітко врегульований саме в законодавчому порядку. Проте, на жаль, на сьогодні, можливо від-

мітити суттєві прогалини, які криються у тому, що процедура здійснення (відправлення) судового засідання позбавлена ряду атрибутивних, технічних та тактичних умов, які б надали можливість забезпечити справедливість, швидкий та процесуально-безпечний розгляд цивільної справи в судовому засіданні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед основних досліджень, які проводилися в контексті процесуального порядку розгляду і вирішення цивільної справи (до прикладу – К.Л. Брановицького [3], Н.Л. Бондаренко-Зелінської [2, с. 89–104], А.Г. Серветник [21, с.123–130], Д.Д. Луспеника [14, с. 294–305], та інших), а також цивільної процесуальної форми (Н.А. Рассахатської [13, с. 137–144], Н.О. Чечинової та Д.М. Чечота [28, с. 171–179] тощо), не вдається відмітити отримання того результату, який б надавав можливість чітко уявити форму судового засідання в контексті дії режиму цивільної процесуальної безпеки на предмет забезпеченості судового засідання атрибутивними, технічними та процесуально-тактичними умовами його проведення. Хоча дані праці закладають безумовно суттєвий фундамент для подальшого дослідження. Натомість судова практика у достатній мірі також не охоплює врегулювання процесуальних питань щодо здійснення цивільного судочинства у судовому засіданні, тим більше у режимі процесуальної безпечності його здійснення, що, зрештою, є неприпустимим та зумовлює актуальність потреби в проведенні даного дослідження.

Метою цієї статті є необхідність з'ясування безпечних та небезпечних умов, які можуть мати місце в судовому засіданні під час розгляду і вирішення цивільної справи. Вирішення цих питань надасть можливість більш глибоко розуміти правову природу та основу форми судового засідання як елементу режиму цивільної процесуальної безпеки.

Викладення основних результатів дослідження. Нормативне закріплення ходу та порядку розгляду цивільної справи у судовому засіданні дає підстави вважати, що воно відбувається із потребою проведення певних процесуально-значимих дій, які організуються у певну сукупність правил та завдань задля розгляду та вирішення цивільно-правового спору. В теорії цивільного процесуального права традиційно виділяють чотири частини: підготовчу, розгляд справи по суті, судові дебати, ухвалення та проголошення судового рішення [8, с. 591].

В.С. Ковальський відмічає, що охороні норми права зосереджуються у галузях публічного права (в тому числі цивільного), оскільки у цих галузях закріплюються положення, що мають охоронне призначення, в тому числі і про певні правові обмеження [5, с.170]. А порушення норми регулятивного права ще не означає порушення норми охоронного права. Втім, порушення норми охоронного права є свідченням порушення норми регулятивного права [5, с.173], з чим варто погодитись. Це дає підстави вважати, що процесуальні заходи забезпечення та охорони прав учасників цивільного процесу в судовому засіданні є нічим іншим як засобами поперед-

ження судових помилок під час відправлення правосуддя. Адже на думку Батуриної Н.А., попередити судову помилку є ніщо інше як не допустити її в ході здійснення правосуддя в цивільній справі. Вчена виділяє ряд процесуальних засобів попередження судових помилок (по суті, забезпечення від таких, як контрзаходів – Я. М.), а саме – процесуальні засоби: а) використовувані судом; б) використовувані особами, які беруть участь у справі; в) використовувані особами, які сприяють здійсненню правосуддя [1, с. 108, 112]. За таких умов слід припуститись думки у тому, що забезпечення дотримання форми судового засідання може належати кожній із трьох груп учасників цивільних процесуальних правовідносин, однак виключно в межах повноважень та прав і обов'язків, що їм належать.

Таким чином, діалектику правової конструкції форми судового засідання неможливо уявити без ряду умов, які повинні бути дотримані в процесі здійснення цивільного судочинства усіма учасниками процесу, що присутні безпосередньо у даному судовому засіданні.

Саме для досягнення судово-правового прогресу необхідно визначити ряд умов [10, с. 48], адже умова – це обставини, які безпосередньо детермінують існування речі, або ж є діючими обставинами [4, с. 58]. «Діюча обставина» завжди остання в певному середовищі, оскільки останнє завжди має властивість та можливість здійснювати безпосередній вплив на предмет, яким би він не був [4, с. 51]. Що особливо характерно для форми судового засідання та умов, в якому воно здійснюється.

Втім, за етимологією слова під «умовою» розуміють «обставини, особливості реальної дійсності, при яких відбувається або здійснюється що-небудь», чи «сукупність даних, положення, що лежать в основі чого-небудь», та й власне «правила, які існують або встановлені в тій чи іншій галузі життя, діяльності, які забезпечують нормальну роботу чого-небудь» (курсив власний – Я. М.) [24]. Російською «условие» позначається як «обстоятельство, от которого что-нибудь зависит», «правила, установленные в какой-нибудь области жизни, деятельности», «данные, требования, из которых следует сходиться» (російською мовою – Я. М.) [25]. А вже російсько-український словник юридичних термінів слово «условие» (рос.) поєднує із українським умовами «обов'язковими», «необхідними», «законними», «надання режиму найбільшого сприяння» [22, с. 299–300].

Вважаємо, що такі обставини складають сутність вимог, які повинні бути корелятами при визначенні форми судового засідання, її безпечності тощо. Адже слід поставити питання про наявність чи відсутність «умов», «обставин», «закономірностей», «режиму», які притаманні саме формі судового засідання при здійсненні цивільного судочинства. Адже в силу стадійності цивільного процесу, етапності судового засідання, наявності видів цивільного судочинства, в зв'язку із наявністю різноманітних категорій цивільних справ та видів захисту самих прав наявність специфіки унікальності кожної справи очевидна. А це

дає підстави проводити дослідження на предмет такої специфіки задля гарантування дотримання прав і свобод судом в цивільному судочинстві.

Так, звісно, інтерпретувати та пов'язувати етимологію «умов», слід із законодавчою конструкцією. В даному аспекті законодавець висвітлює норми, які характеризують сутність форми судового засідання, не повній мірі, в окремих випадках покладаючи всю компетенцію забезпечення цього процесу безпосередньо на головуючого суддю. Відповідно, від дискреційних повноважень судді, а також від його розсуду залежить майже увесь спектр розстановки учасників процесу в залі судового засідання. Зокрема, якщо здебільшого законом визначається лише такі обставини, які неповною мірою (навіть формально) надають можливість уявити судове засідання у статичній його формі, а саме визначено, що «судове засідання проводиться у залі судового засідання, який спеціально обладнаний», «присутні у залі судового повинні встати, коли водить і виходить суд», «свідки перебувають у спеціально обладнаній кімнаті для свідків», «рішення суду зачитується стоячи», «пояснення даються відповідно до черги заявлених вимог» тощо.

Отже, забезпечення права на справедливий та ефективний судовий захист у світлі ч. 1 ст. 6 Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод можливе завдяки визначенню необхідних та безпечних умов для здійснення цивільного судочинства, в тому числі і забезпечення належної форми судового засідання.

У теорії цивільного процесу загально усталеними є дві форми судового засідання: усний та письмовий розгляд [27, с. 157–158], кожен із яких відображає реалізацію принципу усності та відкритості цивільного судочинства [8, с. 169]. М.М. Ясинок та А.В. Кройтор приходять з цього приводу до висновку, що вимоги принципу усності, їх зміст виявляється не лише в судових засіданнях, але й в провадженні справи до судового розгляду та поза судовим засіданням, оскільки всі дії в період судового розгляду мають свої процесуальні наслідки [29, с. 38].

І.М. Спіцин визначає, що усність та письмовість форми судового засідання забезпечує ефективність механізму транспарентності в цивільному судочинстві (його відкритості та доступності) [23, с. 144]. Але таких обставин у розумінні форми судового засідання, як і її ролі, на наше переконання, недостатньо, адже у випадку недотримання прав і свобод учасників цивільного судочинства, як усність та письмовість, так і транспарентність будуть, на жаль, як мінімум засобами дискредитації судової форми захисту. Це пояснюється тим, що необхідно і мати уявлення про забезпечення судом охорони прав учас-

ників цивільного судочинства, їх побіжного (одночасного) регулювання тощо.

Натомість Цивільний процесуальний кодекс України (далі – ЦПК України), на відміну від Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України), не містить жодних прямих вказівок для суду, які б склали обов'язок для судді забезпечити безпеку судового розгляду в судовому засіданні. До прикладу, в п. 3 ч. 6 ст. 206 КПК України визначено, що «суддя зобов'язаний <...> вжити необхідних заходів для забезпечення безпеки особи згідно із законодавством» (курсив власний – Я. М.), у тому числі під час судового засідання. Зокрема, «якщо затримана особа потребує допомоги <...> суддя зобов'язаний забезпечити участь захисника, <...>, забезпечити його прибуття <...>, а також відкласти будь-яке судове засідання, у якому бере участь така особа, на необхідний для забезпечення особи захисником час» [7, с. 512]. Слід мати на увазі, що на відміну від кримінального судочинства, у цивільному судочинстві, теж перебувають відповідно до його юрисдикції цивільні справи, в яких беруть участь особи, що можуть становити загрозу для оточуючих (учасників цивільного процесу), або ж для яких наявність певних умов буде негативно позначатися на розгляді цивільної справи, чи утворяться обставини задля завдання шкоди особам, що не долучені до цивільного процесу.

Це пояснюється й тим, що сутність судової політики складає і у виробленні практичної реалізації ідей, мір та завдань, а також програм в сфері судової діяльності, які в першу чергу повинні забезпечити прогресивність розвитку судової системи [10, с. 53].

Відтак, форма судового засідання як сукупність необхідних умов за своєю природою повинна чітко окреслювати та містити процесуальні, психолого-правові і тактично-процедурні засоби для забезпечення здійснення прав учасників цивільного процесу. Тому безпека форми судового засідання за своєю юридичною природою є проявом дії режиму цивільної процесуальної безпеки*, який свідчить про наявність певного процесуально-правового інструментарію для чіткого, послідовного, формально-забезпеченого порядку проведення, здійснення судового засідання у конкретній цивільній справі. Режим цивільної процесуальної безпеки покликаний одночасно забезпечити (створити умови) не тільки реалізацію прав та обов'язків учасників цивільного процесу у судовому засіданні, але й гарантувати охорону та недопущення порушення їх прав та свобод. Адже в основі процесуальної форми здійснення цивільного судочинства як певного порядку з розгляду і вирішення справи лежить процесуальний режим розгляду конкретної справи. Її конкретика пояснюється унікальністю, специфічністю та відмінністю від інших цивільних справ, навіть в межах однієї категорії. А в основі процесуального режиму лежить саме право на безпеку кожного із учасників цивільного судочинства, безпеку процесуальну. Тому форма судового засідання повинна сприяти не тільки процедурному вирішенню тієї чи іншої спра-

*Для довідки: сутність режиму цивільної процесуальної безпеки розуміється нами як «забезпечення якісного і ефективного правового регулювання цивільних процесуальних правовідносин та системи цивільного судочинства на будь-якій стадії цивільного процесу з метою повного, всебічного та своєчасного захисту цивільних прав та інтересів учасників цивільних процесуальних правовідносин судом на підставі дії європейських стандартів щодо верховенства права при здійсненні правосуддя у цивільних справах». Див.: [11, с. 19; 12, с. 54–55].

ви із захисту права, чи то інтересу, які є предметом судового розгляду, але й створити умови в судовому засіданні охорони непорушених прав учасників цивільного процесу.

Відтак, підтвердженням цього є міркування О.П. Кучинської щодо охорони прав та свобод учасників процесу під час здійснення кримінального судочинства. Адже вчений вважає, що *зміст* охорони прав та свобод *складає діяльність*, яка спрямована перш за все на: 1) на усунення перешкод у реалізації прав і свобод; 2) боротьбу з невиконанням обов'язків та зі зловживанням правами та свободами; 3) профілактичну діяльність з попередження порушень та усунення явищ, які негативно впливають на реалізацію прав та свобод (курсив власний – Я. М.) [9, с. 157]. Це означає, що в судовому засіданні його процесуальна форма повинна структурно закріплювати ряд заборон чи обмежень (умов), які повинні бути чітко визначені в контексті такої мети правового регулювання як *забезпечення охорони* прав, свобод та інтересів учасників процесу. Відтак, «зміст охоронної діяльності» щодо *форми судового засідання*, його проведення та структурна архітектура, по своїй суті, також повинен зводитись до *забезпечення охорони* прав, свобод та інтересів учасників процесу, оскільки дістає очевидний вираз та процесуальне закріплення (регламентування) в ЦПК України. Задля цього слід фокусувати увагу вже не на аспектах, які створюють загрозу формі проведення судового засідання (усній чи письмовій), а на інституційно-інструментальному об'єктивно-правовому виразу конструкції самої процесуальної форми судового засідання. Де така конструкція повинна бути вироблена та усталена в нормативно-правовому значенні, тобто закріплена у відповідних статтях ЦПК України, спеціальних Законах («Про судоустрій і статус суддів», «Про адвокатуру і адвокатську діяльність», «Про прокуратуру», «Про уповноваженого Верховної Ради України з прав людини» тощо) як атрибутивна, так і статусна, формально-визначаюча порядок, спосіб, та форму поведінки і місцезнаходження учасників цивільного процесу. Це й спонукає до виділення вже не змісту забезпечення охорони прав і свобод, а до акцентування уваги на формі щодо забезпечення безпеки в судовому засіданні під час розгляду цивільної справи.

Адже під час здійснення цивільного судочинства у судовому засіданні завжди наявний ряд обставин, які ускладнюють або унеможливають подальше його проведення, утворюючи відповідні загрози до порушення процесуальних та матеріальних прав. І хоча інститут ускладнень у ході розгляду справи [27, с. 168], пов'язується із певними умовами, що унеможливають розгляд справи, його законодавча регламентація та доктринальні розробки абсолютно не охоплюють деталі процесуальної форми самого судового засідання щодо забезпеченості охорони прав та самих процедур. Адже цілком очевидно, що від їх утворення можуть наставати саме ті наслідки, які входять у зміст інституту «ускладнення судового засідання». А саме набирати певною мірою формальних та юридично-процесуальних ознак «про-

цесуальних ускладнень». Формальних, тому що такі можуть бути першопричиною затягування справи у розгляді на підставі фактів, які зумовлюють виникнення цивільних процесуальних правовідносин, не пов'язаних із предметом спору, але пов'язаних із процедурою здійснення цивільного судочинства не заради такого спору, а в силу ознак порушення вже інших, матеріальних та процесуальних прав учасників цивільного процесу, які так чи інакше є регулятивними в ході судового розгляду та складають об'єкт цивільних процесуальних правовідносин. Зокрема, недотримання ст. 5 ЦПК України щодо поваги честі гідності та ділової репутації, моральних засад суспільства, етнічної, релігійної та іншої приналежності тощо, або ж, недотримання вказівок головуєчого у справі (ч. 2 ст. 160, ст. 92 ЦПК України).

За таких обставин можна стверджувати, що форма судового засідання генетично поєднується із такою формою ускладнення, як тимчасове припинення провадження у справі. Адже традиційно у науці цивільного процесу остання може дістати вираз у вигляді перерви в судовому засіданні, відкладення розгляду справи та зупинення провадження у справі [27, с. 168–170].

Отже, коли такі ознаки ускладнення можуть безпосередньо виникати і під час судового засідання, необхідні умови, які б забезпечували можливість їх усунення процесуально-правовим шляхом. Однак ЦПК України наразі в даному контексті характеризується рядом прогалин, оскільки не містить положень про те: а) яким чином суд може їх уникати чи забезпечувати дотримання та охорони матеріальних та процесуальних прав і свобод під час судового засідання; б) які форми ускладнень є підставою для відкладення судового засідання; в) які умови можуть становити небезпеку подальшого розгляду справи в судовому засіданні; г) які умови вказують на необхідність проведення судового засідання задля з'ясування істини судом (щодо режиму відеоконференції); д) які обставини вказують на порушення права на безпеку – власне, яким матеріальним та процесуальним правам загрожує порушення, ущемлення, недотримання тощо.

Проте, аналізуючи деякі процесуальні норми, можливо вказати і на забезпечення стабілізаційності усної форми проведення судового засідання. Зокрема, ст. 176 ЦПК України визначає порядок дачі пояснень (власне послідовність) осіб, які беруть участь у справі. В рамках виникнення ускладнень в ході дачі таких пояснень, від яких не можна дійти висновку про те, визнають вони обставини чи заперечують їх, суд може зажадати від цих осіб конкретної відповіді – «так» чи «ні». Також сторони можуть ставити питання одне одному, а суд у разі наявності письмових пояснень повинен оголосити їх зміст. Отже, слід відмітити, що такі процесуальні дії, як пояснення осіб у судовому засіданні, обумовлюються найголовнішим чином «змістом пояснення». Однак в залежності від його обсягу дана процесуальна дія не тільки охоплюється формою виконання права та обов'язку, але й пронизується процесуальною кате-

горією «процесуальних строків», їх встановлення чи припинення залежить від суду або від закону, відповідно, права та обов'язки під час дачі пояснень характеризуватимуться моментом відведеного часу на пояснення. Натомість строки (термін) дачі пояснень осіб, які беруть участь у справі, недиференційовані та у випадках корегування судом можуть спричиняти наслідки для порушення цивільних процесуальних прав.

Також усна форма судового засідання відбувається безпосередньо через виконання особами, які беруть участь у справі, та деякими іншими особами (свідки, експерти, перекладачі тощо) обов'язків з дотримання його порядку. Такі особи повинні звертатися до суду зі словами «Ваша честь» (ст. 161 ЦПК України), пояснення у залі судового засідання дають стоячи (ч. 1 ст. 162 ЦПК України), документи такі особи передають до суду через судового розпорядника (ч. 4 ст. 162 ЦПК України) тощо.

Разом з тим слід предметно вказати на те, що в процедурі дачі пояснень за особами, які беруть участь у справі, не закріплюються положення щодо безпеки – дачі таких пояснень, адже, наприклад, у справах про вирішення питання щодо обов'язкової госпіталізації до протитуберкульозного закладу (ст. 285 ЦПК України – «розгляд справи»), у справах про надання особі психіатричної допомоги (ст. 281 ЦПК України), у справах із особливою правосуб'єктністю осіб та справах зі спорів у сімейних правовідносинах за участю малолітнього, неповнолітнього (ст. ст. 253, 254 ЦПК України), чи у справах із потребою особливого порядку здійснення судового засідання (виїзде судового засідання у різні місця – економічного, культурного чи рекреаційного аспекту – ст. 200 ЦПК України), у справах, де участь беруть особи із особливими потребами (глухі, сліпі, особи, які перебувають на лікуванні у психіатричному закладі, які потребують лікування в зв'язку із іншими заразними хворобами (грипом), тощо, що жодним чином не гарантує та не забезпечує в кінцевому результаті права на процесуальну безпеку. За таких обставин очевидним видається відмітити і те що, причина криється не тільки у відсутності нормативного закріплення, а й у невстановленій чіткій формі судового засідання в даних категоріях цивільної справи. Адже потреба додаткової регламентації права на безпеку у таких чи інших категоріях справ в судовому засіданні виникає з тих підстав, що існують (наявні) абсолютно різні умови, а подекуди і зовсім унікальні умови, дотримання яких є необхідним для здійснення цивільного судочинства. Це й пояснює дію режиму цивільної процесуальної безпеки та його поширення на форму судового засідання у цивільному судочинстві під час розгляду і вирішення цивільної справи.

Відтак, виникає питання, чи процесуально-спроможний суд у законний спосіб забезпечити, по суті, спеціальний порядок проведення судового засідання з дотриманням прав і свобод їх учасників. Питання є очевидно риторичним. Тому, на нашу думку, слід передбачити відповідний пункт та статті щодо особливостей форми проведення судового засідання та

дачі пояснень особами, які беруть участь у справі, в силу того, що їх фізіологічний стан чи спеціальний статус потребує особливого порядку охорони прав та їх захисту.

Варто звернути увагу й на те, що деякі види заходів процесуального примусу в цивільному судочинстві можуть бути реалізовані (вжиті) судом безпосередньо у судовому засіданні, а поза ним не мають процесуальної можливості відбутися. Зокрема, це стосується попередження (ч. 1 ст. 92 ЦПК України), видалення із зали судового засідання за повторне вчинення дій, за порушення порядку судового засідання або невиконання розпоряджень головуючого (ч. 2 ст. 92 ЦПК України), і навіть привід свідка (ст. 94 ЦПК України). Процесуально-правовий зв'язок із правом на безпеку та дією режиму цивільної процесуальної безпеки, на нашу думку, також має місце при відправленні цивільного судочинства в судовому засіданні. Адже ЦПК України визначаються певні норми, які надають можливість забезпечити охорону прав та свобод деякої категорії осіб, які беруть участь у цивільному судочинстві. Зокрема, не підлягають примусовому приводу у судовому засіданні ті особи, які не підлягають допиту як свідки (ст. 51 ЦПК України – недієздатні особи, особи, які зобов'язані зберігати в таємниці відомості, що були довірені їм у зв'язку з їхнім службовим становищем, священнослужителі, професійні судді, народні засідателі та присяжні). Отже, з метою охорони їх службових та особистих прав й інтересів законодавець встановлює та поширює на таких осіб окремий процесуальний режим, який, діючи в судовому засіданні, не дозволяє (забороняє) залучати їх до такої процесуальної дії в судовому засіданні, як «допит свідка».

Подібна правова конструкція дії режиму цивільної процесуальної безпеки з охорони прав та інтересів, їх захисту, закладена і щодо осіб, які можуть відмовитися від показань в зв'язку зі статусом члена сім'ї чи то близького родича щодо осіб, які беруть участь у справі (ст. 52 ЦПК України).

Звісно, наявність умов, які б викликали загрози щодо порушення прав, свобод та інтересів таких осіб з огляду на прогалини цивільного процесуального законодавства наявні. Зокрема, при видаленні обох сторін (позивача та відповідача) із зали судового засідання внаслідок їх поведінки зумовлюються обставини недотримання змагальних засад, права на доказування та подачі доказів, що утворює затягування, відкладення розгляду цивільної справи. Відтак, мета цивільного судочинства зі швидкого захисту цивільних прав не досягнеться.

Інший приклад із реалізацією заходу процесуального примусу стосується приводу в судовому засіданні та допиту жінки, яка перебуває у стані вагітності, але у зв'язку із відсутністю довідки про це (оперативної можливості довести такий стан) будуть порушуватись особисті немайнові права такої особи.

Висновки. Таким чином, з огляду на викладене, слід прийти до висновку, що форма судового засідання є елементом режиму цивільної процесуальної безпеки, оскільки дістає своє вираження при здійсненні

цивільного судочинства у письмовому та усному способі його відправлення. Судове засідання є й одночасно засобом для виявлення та усунення негативних наслідків ускладнення судового розгляду цивільної справи, роль якого, таким чином, зводиться не тільки до реалізації принципів цивільного судочинства (усності, змагальності, диспозитивності), але й до забезпечення реалізації права на безпеку через забезпечення реалізації атрибутивних, технічних та процесуально-тактичних умов здійснення цивільного судочинства. Це пояснюється тим, що режим цивіль-

ної процесуальної безпеки має на меті забезпечити й охорону прав, свобод та інтересів учасників цивільного судочинства на будь-якому етапі та формі його проведення, в тому числі і під час судового засідання.

Зрештою, вважаємо, що в контексті форми судового засідання слід доповнити ЦПК України змінами з ряду статей, які б врегулювали та враховували право особи на безпеку в судовому засіданні під час здійснення цивільного судочинства (ст. ст. 5, 51, 52, 92, 94, 161, 162, 176, 253, 254, 281, 285, 200 ЦПК України).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Батурина Н.А. Причины судебных ошибок и процессуальные средства их предупреждения в гражданском судопроизводстве : [монографія] / Н.А. Батурина ; под ред. докт. юрид. наук, проф. О.В. Исаенковой. – М. : Юрлитинформ, 2012. – 176 с.
2. Бондаренко-Зелінська Н.Л. Підготовка цивільних справ до судового розгляду : [монографія] / Н.Л. Бондаренко-Зелінська. – Х. : Харків юридичний, 2009. – 188 с.
3. Брановицкий К.Л. Информационные технологии в гражданском процессе Германии (сравнительно-правовой анализ) : [монографія] / К.Л. Брановицкий ; предисл. В.В. Янков. – М. : ВолтерсКлувер, 2010. – 208 с.
4. Гаврилюк В.А. Теория развития. Выпуск 3. Основание и его генетическая экспозиция / В.А. Гаврилюк. – К. : Слово, 2009. – 184 с.
5. Ковальський В.С. Охоронна функція права : [монографія] / В.С. Ковальський. – К. : Юрінком Інтер, 2010. – 336 с.
6. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод : Рада Європи; Конвенція, Міжнародний документ від 4 листопада 1950 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_004.
7. Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар : у 2 т. / [О.М. Бандурка, Є.М. Блажівський, Є.П. Бурдоль та ін.] ; за заг. ред. В.Я. Тація, В.П. Пшонки, А.В. Портнова. – Х. : Право, 2012–... – Т. 2. – 2012. – 768 с.
8. Курс цивільного процесу : [підручник] / [В.В. Комаров, В.А. Бігун, В.В. Баранкова та ін.] ; за заг. ред. В.В. Комарова. – Х. : Право, 2011. – 1352 с.
9. Кучинська О.П. Принципи кримінального провадження в механізмі забезпечення прав його учасників : [монографія] / О.П. Кучинська. – К. : Юрінком Інтер, 2013. – 288 с.
10. Позовне провадження : [монографія] / [В.В. Комаров, Д.Д. Лупеник, П.І. Радченко та ін.] ; за заг. ред. В.В. Комарова. – Х. : Право, 2011. – 552 с.
11. Судебная политика и судебной-правовой прогресс : [монографія] / [А.В. Малько, Д.С. Семикин, О.В. Люкина]. – М. : Юрлитинформ, 2013. – 208 с.
12. Мельник Я.Я. До питання про м'якість та жорсткість режиму цивільної процесуальної безпеки: Права людини в Україні та світі: охорона, реалізація, захист / Я.Я. Мельник // Матеріали III Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Київ, 3 грудня 2015 р.). – К. : Інтерсервіс, 2015. – С. 18–20.
13. Становлення режиму процесуально-правової безпеки у доктрині цивільного процесуального права України: Актуальні проблеми інновацій в наукових технологіях сьогодення : [монографія] / [Я.Я. Мельник, С.М. Мигаль, О.О. Смірнов, О.Ф. Єасюков, Ю.А. Романенко, В.В. Нечипоренко, Т.В. Яковенко, І.В. Крючкова, О.Л. Познякова, Ю.С. Сілявіна, Н.М. Гордієнко. – Кіровоград : КП «Поліграфія», 2014. – 320 с.
14. Рассахатская Н.А. Пределы гражданской процессуальной формы / Н.А. Рассахатская // Правоведение. – 1996. – № 3 (214). – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://urist.ucoz.ru/publ/11-1-0-405>.
15. Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини : Закон від 23 грудня 1997 р. № 776/97-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/776/97-вр>.
16. Про основи національної безпеки України : Закон від 19 червня 2003 р. № 964-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/964-15>.
17. Про адвокатуру та адвокатську діяльність : Закон від 05 липня 2012 р. № 5076-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/5076-17>.
18. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини : Закон від 23 лютого 2006 р. № 3477-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/3477-15>.
19. Про судоустрій і статус суддів: Верховна Рада України : Закон від 07 липня 2010 р. № 2453-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2453-17>.
20. Про прокуратуру : Перелік від 14 жовтня 2014 р. № 1697-VII [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1697-18>.
21. Серветник А.Г. Відкрите судове засідання як невід'ємний елемент цивільної процесуальної форми / А.Г. Серветник // Вісник Запорізького національного університету. – № 4 (II). – 2014. – С. 123–130.
22. Словник юридичних термінів (російсько-український) [Ф.О. Андерш, В.Г. Винник, А.Ю. Красницька, А.Д. Полешко, О.І. Юрчук]. – К. : «Юрінком». – 1994. – 322 с.
23. Спицин И.Н. Транспарентность в цивилистическом процессе / И.Н. Спицин. – М. : Инфотропик Медиа, 2013. – 348 с.
24. Словник української мови: Академічний тлумачний словник (1970—1980) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://sum.in.ua/s/umova>.
25. Толковый словарь русского языка / [С.И. Ожегов, Н.Ю. Шведова] [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.classes.ru/all-russian/russian-dictionary-Ozhegov-term-36798.htm>.
26. Цивільний процесуальний кодекс України : Верховна Рада України; Кодекс України, Кодекс, Закон від 18 березня 2004 р. № 1618-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1618-15>.
27. Цивільний процес : [навч. посіб.] / [А.В. Андрушко, Ю.В. Білоусов, Р.О. Стефанчук, О.І. Угриновська та ін.] ; за заг. ред. Ю.В. Білоусова. – К. : Прецедент, 2006. – 293 с.
28. Чечина Н.А. Гражданская процессуальная форма, процессуальные нормы и производства / Н.А. Чечина, Д.М. Чечот // Юридическая процессуальная форма: теория и практика. – М. : Юрид. лит., 1976. – д 250 с.
29. Ясинок М.М. Принцип усності, безпосередності та безперервності у цивільному судочинстві : [монографія] / М.М. Ясинок, В.А. Кройтор. – Х. : Еспада, 2007. – 152 с.